

פתיחה

בספרו (ח, ט) כתב זכריה, שיש לצום בזמן הצרות שאירעו לעם ישראל. למרות שהגמרא כותבת, שמעיקר הדין בזמן הזה בשאר הצומות למעט תשעה באב שהוכפלו בו הצרות אין חובה להתענות, למעשה כפי שכתבו הראשונים ופסק השולחן ערוך - עם ישראל קיבל על עצמו להתענות בכל עניין, ובלשון **המשנה ברורה**:

"ואסור לפרוץ גדר: רוצה לומר, אף על גב דמסקינן בגמרא דבזמן דאין מצוי גזירות עובדי כוכבים על ישראל תלוי הדבר ברצון ישראל, דהיינו אם רצו רוב ישראל והסכימו שלא להתענות בהג' צומות הרשות בידן, כתבו הפוסקים דעכשיו כבר רצו וקבלו עליהן כלל ישראל מדור דור ואסור לפרוץ גדר."

בבשלושת השבועות שבין י"ז בתמוז לבין תשעה באב, נהגו לא לשמוע שירים הגורמים לשמחה ולריקודים, זכר לחורבן. אלא שיש לדון, האם בכלל מותר לשמוע שירים בזמן הזה, ומה מחדש האיסור לשמוע מוזיקה בשלושת השבועות. בשאלה זו נחלקו ראשונים ואחרונים, מחלוקת שמושפעת בין השאר מהשאלה מה טעם האיסור.

מקור הדין וטעמו

האם מותר לשמוע מוזיקה? הגמרא במסכת גיטין (ז ע"א) כותבת בשם מר עוקבא שאסור לזמר, ומביאה לראייה את הפסוק 'אל ישמח ישראל, אל גיל בעמים'. גמרא נוספת בסוטה (מח ע"א) משלימה את הדין וכותבת בשם רב, שאזן ששומעת זמרה - תעקר (אך מותר לפועלים לשיר תוך כדי עבודתם). ומדוע נאסרה הזמרה? נחלקו הראשונים:

א. **רש"י** (חגיגה טו ע"ב) נימק, שהסיבה לכך היא חורבן הבית. לאחר החורבן גזרו חז"ל מספר גזירות כדי להדגיש את הצער, אחת מהן היא לא לשמוע מוזיקה. ככל הנראה המניע לפירוש הוא שהמשנה במסכת סוטה מספרת, שלאחר חורבן הבית התרחשו מספר דברים: ניטל טעם הפירות, גזרו שלא ללכת עם בגדים מסוימים בחתונות, וכן לא לשמוע מוזיקה. כביאור נקטו גם **התוספות** (גיטין שם ד"ה זמרא), וכן **הרמב"ם** (בי"ד החזקה (תעניות פרק ה)).

ב. **הגאונים** (הרכבי סימן ס') **והרמב"ם** באחת מאיגרותיו (ובניגוד לדבריו ביד החזקה) חלקו, והבינו אחרת את האיסור. לשיטתם כאשר הגמרא בגיטין כותבת שאסור לזמר, היא לא מבחינה בין לפני חורבן הבית ובין לאחריו וכפי שטען רש"י, אלא כותבת איסור כללי שנוהג בכל זמן - אסור לשמוע מוזיקה שיש בה דברי פריצות, 'קילוס גיבור בגבורתו' וכדומה.

כיצד יתמודדו עם הגמרא בסוטה הכותבת שלאחר החורבן לא שמעו יותר שירים, וממנה עולה שהטעם הוא זכר לחורבן? ככל הנראה התשובה היא, שכפי ששמע מהגמרא, אין מגמתה לפסוק דינים, אלא לספר עובדות שהתרחשו לאחר החורבן. לאחר החורבן מחמת הצער לא שמעו יותר מוזיקה (וכפי שניטל הטעם מהפירות), ואין בכך הוראה הלכתית. ובלשון הגאונים:

"חזינא כי מנהג כל ישראל שמשמחין בקולות שלשמחה ואומרים דברי שירות ותשבחות לפני הקדוש ברוך הוא, וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל אבל זמרא דאסר מר עוקבא, דברים שאינן כסדר הזה, אלא נגינות שלאהבת אדם לחברו ולשבח יפה ביופיו, ולקלס גיבור בגבורתו וכיוצא בזאת, כגון שלישמעאלים הללו שנקראין אשעאר אלגזל."

לכאורה מוזיקה של קדושה אמורה להיות מותרת, שהרי לא משמיעים בה דברים מגונים המושכים את הנפש לדברים אסורים. אף על פי כן הרחיב הרמב"ם את האיסור וכתב, שכל ניגון בכלים אסור, כיוון שעל אף שיש שירים ראויים, הרי שרוב השירים מושכים את הנפש לדברים רעים, ולכן לא חילקו חז"ל בדבריהם ואסרו כל נגינה למעט בחופות (ועיין בירושלמי סוטה ט, יב).

להלכה

נחלקו הפוסקים כיצד להכריע, מחלוקת שמושפעת מטעם האיסור שראינו לעיל:

א. **הרמ"א** (תקס, ה) פסק כדברי **התוספות** (גיטין שם, ד"ה זמרא) **והטור** (תקס) שהבינו, שטעם האיסור הוא החורבן. משום כך נקטו, שכאשר הגמרא בגיטין כותבת שאסור לשמוע מוזיקה, כוונתה רק למוזיקה הנשמעת בבתי משתאות, ברים וכדומה שאז יש בשמיעתה שמחה מרובה, אבל מוזיקה בחיי היומיום אין בעיה לשמוע.

עוד הוסיפו **הטור** ו**הרמ"א** בעקבות הירושלמי (מגילה ג, ב) והתוספות, שלמרות שבדרך כלל מותר לשמוע שלא בבתי המשתה, הרי כאשר מדובר באנשים שרגילים לשמוע מוזיקה באופן תדיר, כמו המלכים שהיו רגילים להתעורר וללכת לישון כאשר מזמרים לפניהם - אסור לשמוע אפילו שלא בבית המשתה (אך במקום מצווה מותר), ובלשון הטור:

"ואסרו כל מיני שיר בין בכלי בין בפה. ופירש רש"י, כגון לשורר בבית המשתה. והתוספות מפרשים דאפילו בלא משתה נמי (= גם) אסור, ודווקא למי שרגיל בכך, כההיא דאיתא בירושלמי ריש גלותא (= ראש הגולה) הוה קאים ודמיך בזמרא, פירוש בשוכבו ובקומו היו מזמרים לפניו¹."

ב. בעוד שהרמ"א אסר לשמוע מוזיקה רק בבתי משתאות ולאנשים הרגילים בכך, כאמור לעיל הרמב"ם באגרותיו אסר כל שמיעת מוזיקה לכל אדם, של מצווה ושל חולין, בשעת משתה ושלא בשעת משתה. רק לשיר בפה שירי קודש מותר, וכן שירים ששרים הפועלים בפיהם בעת עבודתם כדי שיתגברו במלאכתם.

כדברי הרמב"ם פסקו להלכה באחרונים גם **הב"ח** (תקס, ז) ו**השל"ה** (שם) שכתבו שיש למחות במקילים הנוהגים לזמר לקב"ה עם כלי זמר, ורק בשמחת חתן וכלה יש היתר. במקרה בו ידוע שלא יקשיבו לתוכחה, אין למחות בהם, מכיוון שמוטב שיהיו שוגגים ולא מזידים (וכפי שראינו בדף לפרשת דברים שנה ג').

¹ למעשה הטור לא הביא דברי התוספות במדויק. קודם כל, התוספות כותבים שרק ראוי להחמיר ולא לשמוע שירים כאשר הם לא נאמרים על היין, ואילו הטור כתב שהם נוקטים כך מעיקר הדין. כמו כן, התוספות מנמקים את טעם האיסור 'שמתענג ביותר', ואילו הטור כתב שטעם האיסור הוא, שאותם אנשים רגילים לשמוע מוזיקה. מכל מקום הרמ"א הביא את טעמו של הטור.

ג. דעה ממוצעת בפוסקים, היא דעת **השולחן ערוך** בעקבות **הרמב"ם** בהלכותיו (תענית פרק ה'). בניגוד לתוספות והרמ"א שפירשו את איסור הגמרא בגיטין לזמר בכלי נגינה רק בבתי משתאות (וכן אנשים שרגילים לשמוע מוזיקה), הם פירשו שכוונת הגמרא לאסור שמיעת מוזיקה שאינה של מצווה לכל אדם, ולא דווקא בבתי המשתאות. עם זאת גם לשיטתו מותר ללמוד נגינה, שהרי נגינה במקום מצווה הותרה.

מוזיקה בזמן הזה

לפי מה שראינו עד כה עולה, שבפשטות יהיה אסור לשמוע מוזיקה בחיי היום יום, שהרי רוב רובה אינה מוזיקה של מצווה המותרת לדעת השולחן ערוך, וגם לרמ"א שפסק שמותר לשמוע אף שלא במקום מצווה, הרי אנשים רגילים בשמיעתה כמו המלכים אסורים לשמוע (וודאי שלדעת הב"ח אסור). דנו האחרונים, כיצד ליישב את מנהג העולם שרגיל לשמוע מוזיקה:

א. שמיעת מלכים: הציץ אליעזר (טו, לג) **והרב עובדיה** (יחזקאל דעת א, מה) תירצו, שכאשר הרמ"א פסק שהרגילים בשמיעת מוזיקה כמלכים אסורים בשמיעתה, אין כוונתו לתת דוגמא לאנשים הרגילים לשמוע מוזיקה, אלא כוונתו שדווקא שמיעת מוזיקה כמנהג המלכים שיש בה שמיעה מיוחדת, אסורה, אך לא סתם שמיעת מוזיקה.

משום כך, בעוד שיש מקום לומר שהליכה לקונצרט תהיה אסורה, כיוון שזו מוזיקה מיוחדת ושונה, הרי שמיעת מוזיקה רגילה שונה היום במעמדה מבעבר. בעוד שבעבר שמיעת מוזיקה היה דבר יוצא דופן ומיוחד, והיה בשמיעתה חשש לשכחת החורבן. כיום האפשרות לשמיעת מוזיקה מאד פשוטה, ואין בשמיעתה מעשה מיוחד העלול לפגוע בזיכרון החורבן. ובלשון הרב עובדיה:

"ועיין בשו"ת כפי אהרן אפשטיין שכתב, שהמקילים לזמר ולנגן בכלי שיר נראה שסמכו על מה שכתבו הטור והרמ"א, שלא גזרו אלא רק במשתה או במי שרגיל בכך כדרך המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר. גם יש שאומרים שאינם עושים לשם שמחה אלא לשם לימוד חכמת הניגון."

ב. מניעת עצבות: חלק מהאחרונים וביניהם הרב וואזנר (שבט הלוי ו, טו) **והרב אליהו** (בין המצרים ז, א) חלקו על הבנת הציץ אליעזר והרב עובדיה וכתבו, שכאשר הרמ"א כותב שמזיקה ששומעים המלכים נאסרה, אין הכוונה למוזיקה מיוחדת בדווקא, אלא כוונתו לתת דוגמא לאנשים שבעבר היו רגילים לשמוע מוזיקה, ובזמננו שמיעת מוזיקה בחיי היום יום תהיה אסורה.

ובכל זאת כדי ללמד זכות על השומעים מוזיקה, כתב הרב וואזנר בעקבות **המהרש"ג** (ב, קנה), שיתכן ששמיעת מוזיקה כדי לצאת מעצבות (ואולי אפילו כדי למנוע עצבות) נחשבת צורך מצווה, וכפי שראינו, אין מחלוקת בין השולחן והרמ"א שמזיקה מעין זו מותרת. עם כל זאת, כאשר ברור שלא זו המטרה, לדעתנו יש בכך איסור. ובלשונו:

"ולמעשה לבושתנו ולצערנו, כמעט נשכח הלכה פסוקה הזאת, ואין לנו ללמוד זכות גמור, ומיהו (= ומכל מקום) על כל פנים אלו השומעים הכלי שיר שמשמיעים זמר קודש וזמר מצוה לעורר הלבבות, או למי ששומע לפקח עצבונו שיש לומר שבגדר מצוה הוא, כאשר כבר כתב הגאון המהרש"ג."

ג. דרך רמקול: אפשרות נוספת ללמד זכות על השומעים מוזיקה בזמן הזה, הביאו החלקת יעקב (סו, ב) ובעקבותיו **הרב עובדיה** (שם). וכתבו, שכאשר חז"ל אסרו על שמיעת מוזיקה מחמת החורבן, הם אסרו לשמוע כלים ממש. מוזיקה ששומעים ברדיו או אפילו דרך רמקול בהופעה נחשבת מוזיקה שונה, ולא עליה גזרו חז"ל.

סברא דומה ראינו לשיטתם, כאשר דנו בשאלה האם מותר לשמוע שירת נשים דרך רדיו (בשלח שנה א'). גם במקרה זה טענת הרב עובדיה (וכן הרב אלישיב) להקל בשמיעה דרך הרדיו, וכאשר חז"ל נקטו שאין לשמוע שירת נשים, כוונתם היתה לשמיעת קול אשה ממש, ולא קול העובר דרך רמקול ורדיו (ועיין הערה²).

מוזיקה בימי בין המצרים

לפי מה שראינו עד כה, יש לבחון איזו מוזיקה נאסרה בימי בין המצרים. הגמרא במסכת תענית (כו ע"ב) כותבת, משנכנס אב ממעטים בשמחה, ולכן פסק **השולחן ערוך** שממעטים במשא ומתן במידת האפשר, לא נושאים נשים, אוכלים בשר וכדומה. עוד הוסיף **המגן אברהם** (תקנא, י), שאסור לעשות מסיבות של אירוסין, וודאי שאין להשמיע בהן מוזיקה.

עולה מהאמור, וכן כתבו גם **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה א, קסו) **והרב עובדיה** (יחזקאל דעת ו, לד), שהחידוש בימי בין המצרים הוא, שבעוד שבשאר ימות השנה יש מקום להקל בשמיעת מוזיקה שלא במקום מצווה, הרי שבימי בין המצרים בהם מתעורר הצער על המקדש - אין לשמוע מוזיקה זו. מה הדין בשמיעת מוזיקה באירוע של מצווה? נחלקו האחרונים:

א. שיירי כנסת הגדולה (תקנא, לג) **והרב עובדיה** (יחזקאל דעת ו, לד) פסקו, שמכיוון כפי שראינו לעיל, למעט הב"ח שהתיר רק בחתונה לשמוע מוזיקה של מצווה, שאר הפוסקים התירו מוזיקה זו גם בימי בין המצרים לכן כאשר מדובר באירוע הנערך בזמנו כמו סעודת ברית מילה, מותר לשמוע מוזיקה של מצווה.

ב. האליה רבה (תקנא, כו) חלק וכתב, שמנהג העולם שאפילו לצורך סעודת מצווה הנערכת בזמנה אין להקל ולשמוע מוזיקה בימי בין המצרים (בפרט בתשעת הימים). עם זאת גם לשיטתו, במקרה של אדם המתפרנס מניגון, כתב **הביאור הלכה** (תקנא ד"ה ממעטים) שיש מקום להקל עד תשעת הימים.

חג שמח! סיימת לקרוא? קח לקרוא בבית או בבקשה תעביר הלאה על מנת שעוד אנשים ייקראו³...

² כמו שצינו בדף על שמיעת שירת נשים, בעוד שרבים נדחקו למצוא היתר לשמיעה זו, נראה שהתירוץ המסתבר ביותר ליישוב דומה ליישוב הציץ אליעזר והרב עובדיה במקרה זה. בעוד שבעבר שמיעת קול אשה בזמר היה מעשה חריג, ואף היה נעשה לרוב בפניה, בזמן הזה המשמעות שיש למוזיקה פחותה, ואין בשמיעת אשה שרה מעשה יוצא דופן בודאי לא דרך הרדיו.

³מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com